

БУЮК МАРИФАТ ПАРВАР АБДУЛҲАМИД СУЛАЙМОН ЎҒЛИ ЧЎЛПОН

Ашуров Олимжон

Андижон давлат университети Тарих факультети

Тарих таълим йўналиши 2-курс талабаси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7220495>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 10th October 2022

Online: 18th October 2022

KEY WORDS

Чўлпон, шоир, драматург,
ёзувчи, газета, журналист.

ABSTRACT

Мазкур мақола 20-асрнинг 20-30-йилларида ижод этган буюк Ўзбек адиби Чўлпоннинг ҳаёт йўли ва ашу билан бирга унинг юрт олдигаги хизматлари, ижод йўли ва ижодини абадийлаштириш йўлидаги саъйҳаракатларга бағишланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев Андижонда фаоллар билан бўлган учрашувда “Яна бир буюк юртдошимиз Абдулҳамид Чўлпонни олайлик. XX аср бошларидаги миллатимиз тақдирини, унинг бошига тушган фожиаларини, озодлик ва эркинлик қадрини ҳеч ким бу мумтоз шоиримиз каби юксак пардаларда куйлаган эмас. Эл-юрт тақдири учун куюниб, тиним билмай яшайдиган ана шундай ажойиб инсонларнинг давомчилари бугун ҳам Андижон заминидан кўплаб топилади” деб жуда тўғри айтган эди[1.9].

Малумки, ҳар бир даврнинг етук, забардаст, халқёзувчилари, шоирлари ва бошқа санъат фидойилари шаклланиши натижасида янги-янги и ёзувчи р халқни марифатга, илм-урфонга етаклайдилар. Шулардан бири Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон ҳақида нафақат Ўзбекистонда балки Собиқ Иттифоқда ҳам илк бор ёзма маълумотларни бэрган Москвалик

ёзувчи В. Ян (Янчэвскийдир). У катта Совет энсклапэдиясининг 61-жилдида элон қилинган мақоласида Ўзбек адибини 1897-йилда савдогар оиласида ту –ғилган. Чўлпон оиласининг қистови билан мадрасага жойлашиб диний унвон олишга таййоргарлик кўргани ва ўша даврда инқилобий бўлган жадидлар ҳаракати тасирида Тошкэнтга бориб ўша йэрда таълим олгани айтилади. Ушбу маълумотларни В.Ян бэвосита Сулаймон ўғли Чўлпоннинг ўзидан олган. Ва йана шуни ҳам такидлаш жоизки Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпонга бэрилган паспортида ҳам 1897-йилда туғилган дэб қайд этилган. В.Яннинг Совет энсклапэдияси учун таййорлаган мақоласида ҳам ушбу сана Чўлпон туғилган санаси сфатида газета, журнал, дарсликларда сифатида қайд этилиб кэлинмоқда. Ўзининг 40 йиллик хайот йўли мобайнида асрга татигулик асарлар ёзишга улгурди Чўлпоннинг туғилган санани 1897-йил эмас балки

1898 йилда туғилган дэсак мақсадга муофиқ дэсак бўлади. Чўлпон 1898-йилда Андижоннинг Қатор терак маҳалласида савдогар оиласида туғилган. Таниқли журналист ва ёзувчи Мўминжон Муҳаммаджонов ўзининг “Турмушуринишлари” китобида қайд этишича, Чўлпоннинг отаси Сулаймонқул Мулла Муҳаммад Юнус ўғли асосан дехқончилик, хунармандчилик базозлик билан шуғулланган бўлиб у ўз даврининг етук фикрликишиси бўлган. “Расво” тахаллуси билан шеърлар ҳам ёзган, девон ҳам яратган.

Чўлпон аввал эски мактабда, сўнгра Андижон ва Тошкэндаги обрўли мадрасаларда тахсил олган рус-тузем мактабларида тахсил олиб араб, форс ва рус тилларини мукамал билган, мутолаа йўли билан турк, немис ва инглиз тилларини ўрганган. Шарқ ва Ғарбнинг қарашларидан озикланади. Фирдавсий, Саъдий, Ҳофиз, УмарҲайём, Низомиддин Мир Алишер Навоий Абдулла тўқай каби буюк аждодларимиз ижодини меҳр билан ўрганади.

Ўзихам 1913-1914 йиллар мобайнида “Мирзоқаландар”, “Қаландар” “Андижонлик” ва нихоят Чўлпон (“Тонгюлдузи”) тахаллуслари билан шерлар ёза бошлаган. Абдулхамид Сулаймон ўғлига Чўлпон тахаллусини истиқлолчи Мунаввар қори Абдурашидхонов берган. Чўлпон ҳам шоир, ҳам носир, ҳам драматург сифатида ўз халқи адабиёти равнақи йўлида ўзининг салмоқли хиссасини қўшди. Унинг шеърлари дастлаб “Туркистон, “Садои Фарғона”

Кабери маҳаллий рўзномаларда чиқди. Унинг шеърлари бир қанча хориж

газеталарида ҳам нашрдан чиққан. Булардан бири Оренбургда чиқадиган “Шўро” номли журналдир. Унинг жоизки 1922-йилдан 1935-йилгача ўзининг “Уйғониш”, “Булоқлар”, “Соз” номли китоблари 1922-1935 йиллар оралиғида нашрдан чиққан[2.17].

Яна шуни ҳам таъкидлаш жоизки, Чўлпон кўп қиррали истеъдод соҳиби бўлиб у эхтиросли ва ёрқин асарлари билан ўзбек халқини миллий онгини уйғотишда, унинг янгича манавиятини шаклантиришда катта хизмат қилди. Унинг ёзган шеърлари ва китоблари ХХасрнинг 20-йилларида болшевиклар олиб борган сиёсатга муҳолифатга ўтгани ва бу қарашларни шеърларида ошкора қуйлагани туфайли уни милатчига чиқаргани ҳам бунга яққол мисол бўла олади. Уни қатағон қилиш учун “Бузилган ўлка” ганомли шеъридан фойдаланишга ҳаракат қилишган. Чунки бу шеърда совет воқелиги мадх этилмаган эди. Бу шеърнинг томманода ватанпарварлик руҳида суғорилганлиги ҳам мустамлакачилар юрагига ғулғула солган. Шеърда улуг ўлка бошига тушган фожиалар адолатсизлик ва ҳақсизликларга қарши ёзилганлиги, уш бу шеър онаюрт ва унинг эрки ва озодлиги йўлидаги курашига ундовчи шеърлиги учун ҳам бу шеър болшевикларга ёқмайди[3.263].

Чўлпон 1914-15-йилларда 17-18 ёшида Андижонда мустабид Россия империяси зулмига қарши курашга қўшилган, унинг теварагида эса ўша даврдаги забардаст зиёлилардан бир қанчаси бўлган. Шулардан бири Назир Тўрақуловдир.

Назир Тўрақулов Чўлпон ҳақида ўзининг хатида шундай ёзади:

“Абдулхамид Сулаймонўғли Чўлпон менга алохида яқин дўст бўлдилар. Кейинроқ ўзбекларнинг энг буюк шоирига айланган Чўлпон ўша вақтлар 15 ёшлар атрифида бўлса керак. Менга тарих китобимни ўқиб илхомланганлиги ва фикрдош бўлишлик ҳақида хат ёзди. Андижонга уйлариغا меҳмонга таклиф қилди. Буюк ўзбек шоирининг ўзи билан ҳам, унинг меҳмондўст отаси билан ҳам танишиб олдик. Сулаймон ака билан хайрлашдик, укишининг менга берган совғаларини онамга обордим”.

Чўлпон ҳақида ўша даврнинг етук ва забардаст журналисти ва мураббийси Мўминжон Муҳаммадҷонов ҳам 1916 йилда Чўлпон билан илк бор учрашгани хусусида шундай ёзган “Абдулҳамид хар куни хусусий равишда русча ўқирэди. Татаристон, Озарбайжон, Хиндистонда, чиқадиган хамма газета ва журналларга муштарий бўлиб, русча газеталарни ўқиб хам турарди [4.268].

Чўлпон хам бошқа зиёли ва тараққийпарвар аждодларимиз сингарикатағон даври қурбони бўлган. У 1937йили 14 июлда қамоққа олиниб 1938-йил 4-октябрда отиб ташланган.

Чўлпоннинг асарлари узоқ вақтли танаффусдан сўнг 1991 йилда “Яна

олдим созимни” номи билан нашр этилади. 1991 йил 25сентябрда эса Чўлпонга Алишер Навоий номидаги давлат мукофоти берилди. 1997 йилда адибнинг 100 йиллиги муносабати билан унинг кўплаб асарлари янгидан нашр қилинди. У ҳақида илмий тадқиқотлар яратилди. Чўлпон миллий озодлик йўлидаги матонати ва буюк хизматлари, ўзбек адабиёти ва маданияти ривожига қўшган улкан ҳиссаси учун 1999 йилда “Мустақиликордени” билан тақдирланган.

Хулоса қилиб айтганда Чўлпон 20-асрнинг бошларидаги миллатимиз тақдирини фожаларини унинг бошига тушган озодлик ва эркинлик қадрини ҳеч ким юксак пардаларда куйлаган эмас ўзининг қисқа, лекин мазмунлик 39 йиллик умри мобайнида жуда кўплаб асарлар, шеърлар ва китобар ёзган, кўплаб шеърларни ўзбек тилига таржима қилган. Ўз умрини халқимиз озодлиги, тараққиёти йўлига баҳшида қилган буюк жаҳид аждодимиз ҳақида илмий тадқиқотлар олиб боришимиз, унинг номи ва асарларини абадийлаштиришимиз керак.

References:

1. Ш.М. Мирзиёев. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017, 486 б.
2. С. Мирвалиев. Ўзбекадиблари. Тошкент, “Фан”, 1993, 158 б.
3. Ҳ. Муртазаева Ўзбекистон тарихи Тошкент: “ЎАЖБНТ маркази”, 2003. 676б.
4. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Туркистон Чор Россияси мустамлакачилиги даврида. Тошкент, “Шарқ”, 2000, 464 б